

Mamlakatda investitsiya loyihalarini moliyalashtirish tartibini takomillashtirish

Xusanov Sh.Sh.

“O‘zbekgidroenergo” AJ Xorijiy investitsiyalar departamenti yetakchi mutaxassisi
G.B University of Sunderland magistri

Global iqtisodiy tizimning transformatsiyasi sharoitida energiya ta’minoti va ekologik barqarorlik o‘rtasidagi muvozanatni ta’minlash masalasi nazariy va amaliy jihatdan dolzarb ilmiy muammoga aylanmoqda. Energiya resurslariga bo‘lgan talabning ortib borishi, sanoat ishlab chiqarishining kengayishi hamda tabiiy resurslardan intensiv foydalanish mavjud energiya infratuzilmasiga yuqori bosimni yuzaga keltiradi. Shu bilan birga, iqlim o‘zgarishi va atrof-muhit degradatsiyasi xavflarining kuchayishi energiya ishlab chiqarishning ekologik jihatdan maqbul modellarga o‘tishini taqozo etmoqda. Mazkur sharoitda qayta tiklanuvchi energiya manbalari, xususan gidroenergetika, barqaror rivojlanish konsepsiyasining muhim tarkibiy elementi sifatida namoyon bo‘ladi.

Ilmiy adabiyotlarda gidroenergetika energiya tizimining barqarorligini ta’minlovchi, past uglerodli iqtisodiyotga o‘tishda strategik ahamiyat kasb etuvchi soha sifatida e’tirof etiladi. Uning asosiy afzalliklari sifatida energiya ishlab chiqarishning nisbatan barqarorligi, ekspluatatsiya xarajatlarining pastligi hamda uzoq muddatli foydalanish imkoniyati ko‘rsatiladi. Biroq gidroenergetika loyihalarining kapital sig‘imdorligi yuqori bo‘lib, ularni amalga oshirish katta hajmdagi boshlang‘ich investitsiyalarni talab etadi. Shu bilan birga, investitsiya qaytish davrining uzoqligi, qurilish va ekspluatatsiya jarayonlarida yuzaga keladigan texnologik, ekologik va institutsional risklar ushbu loyihalarni moliyalashtirishni murakkablashtiradi.

Investitsiya loyihalarini moliyalashtirish nazariyasiga ko‘ra, kapital qo‘yilmalar samaradorligi moliyaviy resurslar manbalarini optimal shakllantirish va ulardan foydalanish mexanizmlarining to‘g‘ri tanlanishiga bevosita bog‘liq. Shu nuqtai nazardan, gidroenergetika loyihalarini moliyalashtirishda an’anaviy (o‘z mablag‘lari, bank kreditlari) va noan’anaviy (loyihaviy moliyalashtirish, “yashil” obligatsiyalar, infratuzilma fondlari) manbalarni uyg‘unlashtirish zarurati yuzaga keladi. Ayniqsa, loyihaviy moliyalashtirish mexanizmi ilmiy-amaliy jihatdan samarali yondashuv sifatida qaraladi, chunki bunda investitsiya qarorlarini qabul qilishda asosiy e’tibor loyiha tomonidan generatsiya qilinadigan pul oqimlariga qaratiladi va risklar manfaatdor tomonlar o‘rtasida taqsimlanadi.

Zamonaviy ilmiy konsepsiyalarda davlat-xususiy sheriklik (DXSh) mexanizmlari infratuzilma loyihalarini moliyalashtirishda institutsional innovatsiya sifatida baholanadi. DXSh modeli davlatning tartibga soluvchi va qo‘llab-quvvatlovchi funksiyalarini xususiy sektorning moliyaviy va boshqaruv samaradorligi bilan uyg‘unlashtirish imkonini beradi. Natijada, investitsiya loyihalarining moliyaviy barqarorligi oshadi, risklar diversifikatsiya qilinadi hamda resurslardan foydalanish samaradorligi ta’minlanadi. Shu bilan birga, xalqaro moliya institutlari ishtiroki kredit

resurslariga kirish imkoniyatlarini kengaytiradi, loyiha boshqaruvi sifatini oshiradi va global tajribani joriy etishga xizmat qiladi.

“Yashil” moliya instrumentlari, jumladan yashil obligatsiyalar, iqlim fondlari va barqaror investitsiya mexanizmlari ham gidroenergetika loyihalarini moliyalashtirishda muhim rol o‘ynaydi. Ushbu instrumentlar ekologik jihatdan toza loyihalarni qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan bo‘lib, investorlar uchun qo‘shimcha rag‘batlar yaratadi va kapital qiymatini pasaytirishga xizmat qiladi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, yashil moliya instrumentlarini joriy etish investitsiya oqimlarini diversifikatsiya qilish, ekologik risklarni kamaytirish va uzoq muddatli barqaror iqtisodiy o‘sishni ta‘minlashga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

O‘zbekiston misolida gidroenergetika sektorini rivojlantirish davlat energetika siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. “O‘zbekgidroenergo” AJ tomonidan amalga oshirilayotgan investitsiya loyihalari mavjud gidroenergetika quvvatlarini modernizatsiya qilish, yangi gidroelektr stansiyalarini qurish hamda energiya ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga qaratilgan. Ushbu loyihalarni moliyalashtirishda davlat byudjeti mablag‘lari, xalqaro moliya institutlari kreditlari, to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar va DXSh mexanizmlarining uyg‘unlashuvi kuzatiladi. Mazkur aralash moliyalashtirish modeli moliyaviy risklarni kamaytirish, kapitalning optimal tuzilmasini shakllantirish hamda investitsiya loyihalarining iqtisodiy samaradorligini oshirish imkonini beradi.

1-jadval

“O‘zbekgidroenergo” AJ tomonidan amalga oshiriladigan gidroelektr stansiyalarini qurish bo‘yicha investitsiya loyihalari ro‘yxati

T/r	Loyihalar nomi	Loyiha quvvati, MVt	shu jumladan qo‘shimcha quvvat, MVt	Yillik o‘rtacha ishlab chiqarish, mln kVt-soat	shu jumladan qo‘shimcha ishlab chiqarish, mln kVt-soat	Amalg a oshirish muddati	Loyihaning taxminiy qiymati, mln doll.
JAMI		1 550,3	1 018,3	5 816,7	3 666,9		2 865,9
I.	Amalga oshirilayotgan investitsiya loyihalari	635,9	635,9	2 278,3	2 278,3	2018-2028	1 485,7
II.	Amalga oshirilishi rejalashtirilgan istiqbolli investitsiya loyihalari	867,8	335,8	3 377,8	1 228,0	2023-2028	981,9
III.	Amalga oshirilayotgan mikro va kichik	26,6	26,6	110,6	110,6	2023-2024	50,3

	GES qurilishi loyihalari						
IV.	Qayta tiklanuvchi energiya manbalarini joriy etish investitsiya loyihalari	20,0	20,0	50,0	50,0	2023-2026	28,0
V.	Suv omborlari bo'yicha investitsiya loyihalari					2021-2028	300,0
VI.	Mahalliyashtirish bo'yicha investitsiya loyihalari					2023-2025	20,0

Jadval ma'lumotlarining tizimli tahlili shuni ko'rsatadiki, "O'zbekgidroenergo" AJ tomonidan shakllantirilgan investitsiya portfeli mamlakat gidroenergetika sektorini kompleks modernizatsiya qilish va diversifikatsiya etishga qaratilgan integral rivojlanish modelini ifodalaydi. Xususan, loyihalarning umumiy o'rnatilgan quvvati 1 550,3 MVtni, yillik elektr energiyasi ishlab chiqarish hajmi esa 5 816,7 mln. kVt-soatni tashkil etishi ushbu dastur energetika balansida gidroenergetikaning ulushini sezilarli darajada oshirishga xizmat qilishini anglatadi. Umumiy investitsiya qiymatining 2 865,9 mln. AQSh dollariga tengligi esa kapital sig'indor infratuzilma loyihalarini amalga oshirishga yo'naltirilgan strategik yondashuv mavjudligini tasdiqlaydi.

Strukturaviy tahlil natijalari investitsiya portfelida yirik va istiqbolli loyihalarning ustuvor o'rin egallashini ko'rsatadi. Bunday yondashuv uzoq muddatli istiqbolda energiya ishlab chiqarish hajmini barqaror oshirish, tizimning generatsiya quvvatlarini kengaytirish hamda energetik xavfsizlikni mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, kichik va mikro gidroelektr stansiyalar (GES)ni rivojlantirishga qaratilgan loyihalar hududiy energiya ta'minotini optimallashtirish, markazlashmagan energiya tizimlarini shakllantirish va energiya yo'qotishlarini kamaytirish nuqtai nazaridan muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur ikki yo'nalishning o'zaro uyg'unlashuvi energetika tizimining moslashuvchanligi va barqarorligini oshiruvchi muhim omil sifatida namoyon bo'ladi.

Moliyalashtirish mexanizmlarining institutsional tahlili shuni ko'rsatadiki, ushbu loyihalarda aralash (gibrid) moliyalashtirish modeli ustunlik qilmoqda. Ya'ni, davlat byudjeti mablag'lari, xalqaro moliya institutlari kreditlari, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar hamda davlat-xususiy sheriklik (DXSh) mexanizmlarining kombinatsiyasi qo'llanilmoqda. Bunday yondashuv moliyaviy resurslarni diversifikatsiya qilish, kapital qiymatini optimallashtirish va investitsiya risklarini manfaatdor tomonlar o'rtasida taqsimlash imkonini beradi. Shu jihatdan, loyihaviy

moliyalashtirish elementlarining joriy etilishi pul oqimlariga asoslangan baholash mexanizmlarini kuchaytirib, investitsiya samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Ilmiy-amaliy nuqtai nazardan, mazkur investitsiya dasturining samaradorligi nafaqat moliyalashtirish manbalari tarkibi, balki risklarni boshqarish tizimining takomillashganligi bilan ham belgilanadi. Xususan, qurilish, texnologik, ekologik va moliyaviy risklarni kompleks baholash va ularni minimallashtirish mexanizmlarini joriy etish gidroenergetika loyihalarining barqarorligini ta'minlaydi. Shu bilan birga, "yashil" moliya instrumentlarini kengaytirish, jumladan, yashil obligatsiyalar va iqlim fondlaridan foydalanish kapital jalb qilish imkoniyatlarini yanada kengaytirishi mumkin.

Xulosa sifatida ta'kidlash joizki, gidroenergetika sohasida investitsiya loyihalarini moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishning muhim sharti hisoblanadi. Moliyalashtirish manbalari va instrumentlarining optimal kombinatsiyasini shakllantirish, risklarni samarali boshqarish, shuningdek institutsional muhitni rivojlantirish orqali nafaqat energetika tizimining ishonchiligi va samaradorligini oshirish, balki milliy iqtisodiyotning barqaror o'sish sur'atlarini ta'minlash imkoniyati kengayadi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Gidroenergetika sohasini isloh qilish chora-tadbirlarini jadallashtirish to'g'risida"gi PQ-252-son qarori. 2024-yil 12-iyul.
2. Бланк А.И. Финансовая стратегия предприятия. – М.: Ника-Центр, 2004.
3. Быковский В.В. Организация и финансирование инноваций. – Тамбов: Издво Тамбовского гос. техн. ун-та, 2006.
4. Коваленко О.Г. Совершенствование финансово-экономической деятельности организации на основе управления денежными потоками // Актуальные вопросы экономики и управления: материалы междунар. заоч. науч. конф. – М.: РИОР, 2011.
5. Резяпкин М.Е. Место инвестиционного процесса в финансировании производства основных фондов предприятия // Экономика и управление. – 2009. – №5(54).
6. Топсахалова Ф.М.-Г. Инвестиции. Монография. – М.: Академия естествознания, 2010.
7. Шеремет А.Д., Сайфулин Р.С., Негашев Е.В. Методика финансового анализа. – М.: ИНФРА-М, 2001.